

BARBARA PIETROŃ

WIADOMOŚCI ARCHIWALNE O DWÓCH SKARBACH Z XVI I XVII WIEKU Z WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

W dokumentach po ks. Edmundzie Majkowskim przechowywanych w bibliotece KUL w Lublinie¹ znajduje się teka, w której zgromadzono plik nieponumerowanych notatek. W niej natrafiono na kartkę o formacie A4, zapisaną pismem odręcznym, zawierającą informacje o znaleziskach monet z okolic Opatowa. Najbardziej interesujące są spisy monet pochodzących z miejscowości Niemienice (gm. Sadowie, pow. Opatów)² oraz z Grójca (gm. Ćmielów, pow. Ostrowiec Świętokrzyski)³ w woj. świętokrzyskim.

Kartka jest niedatowana i niepodpisana i dlatego trudno jest określić, kiedy notatki zostały sporządzone przez E. Majkowskiego, co ułatwiłoby ustalenie, jakie były dalsze losy tych znalezisk. Jedyłą bliższą informacją datującą ten dokument może być dopisana wzmianka o skarbie z Nietuliska Małego, odkrytym w 1943 r.⁴ Edmund Majkowski, wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa, przebywał w Tarnobrzegu w klasztorze oo. dominikanów w latach 1940–1945⁵, gdzie nie zrezygnował ze swoich zainteresowań, do których należała m.in. numizmatyka. Stąd w jego dokumentach znalazły się notatki o znaleziskach monet. Spis monet z Niemienic i Grójca został sporządzony dzięki temu, że Majkowski miał dostęp do obydwóch skarbów, chociaż po pewnym czasie od ich znalezienia. Zastanawiające jest, że podane są szczegóły dotyczące zawartości skarbu i ogólnej wagi monet, a brakuje daty i znalazcy depozytu ukrytego w Niemienicach. Można ostrożnie domniemywać, że nie nastąpiło to na skutek nieuwagi, lecz z powodu braku informacji. Poza tym w spisach obydwóch skarbów brakuje kilku monet. Niepewne są dalsze losy znalezisk i dlatego wymagają pewnych dodatkowych wyjaśnień, ponieważ prawdopodobnie zostały rozproszone lub zagubione.

---

¹ Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, Rps nr 1240 „Notatki numizmatyczne i historyczne”.

² M. Męcłewska, A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500–1649 na obszarze PRL. Inwentarz*, Warszawa 1983, s. 132, poz. 452.

³ M. Męcłewska, A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Ossolineum 1991, s. 160, poz. 1304.

⁴ K. Mitkowska-Szuber, *The Nietulisko Male Hoard of Roman Denarii*, Warszawa 1989, s. 16, przyp. 15.

⁵ J. Ujda, *Ks. kanonik dr Edmund Majkowski*, Biuletyn Numizmatyczny, nr 4, 1955, s. 18.

Udało się ustalić⁶, że w Niemienicach na skarb liczący 774 monety z XVI i XVII w. natrafiono w 1935 r., a zespół z Grójca, składający się z 275 monet polskich i szwedzkich z XVI i XVII w. odkryto w 1934 r. Obydwa skarby zdeponowano w Muzeum Ziemi Opatowskiej, lecz w następstwie reorganizacji, która nastąpiła w latach trzydziestych, monety przekazano do Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zachował się inwentarz tego Muzeum, w którym ogólnie wpisano pod nr 320 skarb z Niemienic, a pod nr 328 skarb z Grójca. W wyniku wybuchu II wojny światowej nastąpiła decentralizacja zbiorów PTK, ale skarby w 1939 r. ukryła we własnym podwórku Maria Żukowska, która po przeprowadzce do Warszawy opiekę nad nimi powierzyła p. Rekwirówicowi. W czasie ukrycia monety te funkcjonowały pod ogólnym pojęciem „skarby kunowskie”. Niestety, w Muzeum w Ostrowcu Świętokrzyskim nie zachowały się protokoły dotyczące skarbów. Przez jakiś czas numizmaty przechowywane były w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach, skąd w początku lat siedemdziesiątych powróciły do Ostrowca Świętokrzyskiego. W wyniku dalszych zmian organizacyjnych w 1966 r. utworzono Muzeum Regionalne, w którym z Niemienic znalazło się jedynie 6 monet, a monety z Grójca nie powróciły do tego Muzeum. W obecnie działającym od 1984 r. Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Ostrowcu znajduje się 6 monet Zygmunta III Wazy (1587–1632) z Niemienic. Są to grosze litewskie z 1625 r. (2 szt.), 1626 (2 szt.)⁷, szeląg litewski z 1626 r. i jeden z datą nieczytelną. Ponieważ pozostałe monety z Niemienic i Grójca są obecnie dla badaczy niedostępne, dokument z ich spisem posiada dużą wartość poznawczą.

Po rozpoznaniu i uszeregowaniu monet powstał brudnopis zawierający liczne skróty robocze. W celu uzyskania większej przejrzystości tekstu, skróty te w różnych formach zostały ujednolicone i zgodnie z intencją autora przyjęto zapisy najczęściej występujące w oryginale, np. pop = popiersie; pog = Pogoń; mon. lub monogr. = monogram; mdz lub miedz = miedziana; szel = szeląg. Wprowadzono również pewne korekty ortograficzne zgodnie z obowiązującymi zasadami. Autor stosuje również zamiennie znaki, klamry lub używa skrótu *jw.* w odniesieniu do tych samych powtarzających się nominałów. W publikowanym tekście przyjęto powszechnie stosowany skrót *jw.* i zachowano zgodny z oryginałem porządek chronologiczny i terytorialny.

Strona 1

Na stronie najpierw zostały zestawione monety ze skarbu w Niemienicach. Później Majkowski wykorzystał wolną przestrzeń, która pozostała na górze strony i przeznaczył ją na notatki o znaleziskach monet starożytnych. W ten sposób powstały informacje dotyczące dwóch odrębnych zagadnień.

Monety rzymskie

Chmielów [5]⁸, pow. opat[owski]. Skarb w naczyniu z II połowy I w. i n[a] II w. po nar. Chryst. (denary Trajana, Wespazjana, Nerona, Antonina, Lucylli, Faustyny, Trajana, Hadriana i Marka Aureliusza)

⁶ Panu Waldemarowi R. Broćkowi z Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz dyrektorowi Alojzemu Obornemu z Muzeum Narodowego w Kielcach dziękuję za udzieloną mi pomoc w próbie ustalenia dalszych losów znalezisk.

⁷ Monety te nie są wpisane do dokumentu.

⁸ K. Miłkowska-Szuber, *The Nietulisko Male Hoard*, s. 26, fig. 4 (w nawiasach podano numery pozycji zaznaczonych na mapie).

Kunów [21] — Trajan i Nerwa
Ostrówek — Trajan i Hadr[ian]
Ostrowiec koło mostu t.z. Romanowskiego [31] — Trajan
Skały k. Grzegorzowic [42] — Antoninus Augustus

Niżej z prawej strony plan sytuacyjny z zaznaczonymi w.w. miejscowościami. Obok po lewej stronie notatka ujęta w ramkę: *Denary w Nietul[isku] Małym w r. 1943 znalazł Jan Mulewski u podnóża góry w pobliżu krzyża i kapliczki na 300 sztuk wywieziono do Starachowic — 6 w pos[ładaniu] p. Lewandowskiej⁹.*

*Niemienice, pow. Opatów*¹⁰

Notatki spisane w dwóch kolumnach oddzielonych od siebie zygzakowatą linią.

Kolumna 1

774 monet, znal[eźli] przy orce na polu w naczyniu toczonym na kole, kol[oru] zielonego (wys. 9 cm, średn. 10 cm, średn. podstawy 6 cm); waga wykop[aliska] 600 g.

Stefan Batory

1 [szt.] 1584 szeląg ryski; S — tarcza i data

Zygmunt III

1 [szt.] 1613 szelągi kor.; I — S — 3 — Orzeł

1 [szt.] 1616 jw. I — S — 6 — Orzeł, Pogoń i h. Lewart

2 [szt.] 1622 jw. korona i S. R — napis i h. Sas

2 [szt.] 1623 jw. S i korona — Orzeł i Pogoń

1 [szt.] 1623 jw. korona i napis — Orzeł i h. Sas

1 [szt.] 1624 jw. jw.

2 [szt.] 1625 jw. 2 — S — 5 — tarcza pięciopolowa

6 [szt.] 1626 jw. 2 — S — 6 — jw.

3 [szt.] 1627 jw. 2 — S — 7 — jw.

4 [szt.] nieczytelne

1 [szt.] 1603 grosze koronne; popiersie — Orzeł i h. Lewart

5 [szt.] 1624¹¹ jw. jw.

1 [szt.] 1627 jw. korona i napis — Orzeł i h. Półkozic

*6 [szt.] trojaków koronnych; popiersie — napis w 3 wierszach i h. Sas
1620, 1621, 1622, 1624*

14 [szt.] 1621 półtoraki koronne; tarcza — glob, data i h. Sas

35 [szt.] 1622 jw. jw.

38 [szt.] 1623 jw. jw.

42 [szt.] 1624 jw. jw.

22 [szt.] 1625 jw. jw.

6 [szt.] 1626 jw. jw.

4 [szt.] 1627 jw. jw.

7 [szt.] 1626 jw. jw. h. Półkozic

4 [szt.] 1627 jw. jw.

1 [szt.] 1624 szóstaki koronne; korona, popiersie i h. Sas — 3 tarcze, data w otoku i VI

5 [szt.] 1625 jw. jw.

⁹ K. Mitkova-Szubert, *The Nietulisko Mate Hoard*, s. 16, przyp. 15.

¹⁰ M. Męciewska, A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500–1649*, s. 132, poz. 452.

¹¹ Były bite z herbem Sas.

- 3 [szt.] 1625 jw. jw. h. Półkozic
 5 [szt.] 1626 jw. jw.
 1 [szt.] 1627 jw. jw.
 1 [szt.] 1622 orty koronne; 1/2 osoby — tarcza ozdobna i h. Sas
 2 [szt.] 1623 jw. jw.
 1 [szt.] 1624 jw. jw.

Kolumna 2

Monety litewskie

- 5 [szt.] 1614 szelągi [litewskie]; duże S — 2 tarcze i h. Bogoria
 16 [szt.] 1623, 1624, 1625, 1626, 1627 jw. lecz h. Wadwicz
 10 [szt.] 1625 grosze litewskie; popiersie — Pogoń i h. Wadwicz
 [Monety] gdańskie
 8 [szt.] 1626, 1627 grosze [gdańskie]; popiersie — tarcza
 3 [szt.] 1624 orty [gdańskie]; popiersie — tarcza

[Monety] ryskie

- 2 [szt.] 1593 szelągi [ryskie]; duże S — tarcza i data
 2 [szt.] 1624 jw.¹²

ternar łobżenicki

- 1 [szt.] 1624 2 — S — 4 — 2 tarcze i h. Bróg
 27 [szt.] nieokreślone

Jan Kazimierz

- 4 [szt.] 1650 2 grosze koronne; Orzeł — korona, napis i h. Półkozic
 6 [szt.] 1652 szelągi [litewskie]; monogram i h. Gozdawa
 2 [szt.] 1653 jw. h. Ślepowron
 1 [szt.] 1651 dwugrosz elbląski; popiersie — tarcza z W — E

Monety lenników

Jerzy Wilhelm el[ektor] brandenb[urski]

- 1 [szt.] 1622 półtorak; glob i data — tarcza i napis DIEV & MON DROICT
 1 [szt.] 1627 jw. glob i data — tarcza
 2 [szt.] 1628 jw. jw.
 2 [szt.] 1622 [brak nominału]
 14 [szt.] 1621 — 29 szelągi¹³
 1 [szt.] szeląg elbląski¹⁴
Fryderyk Wilhelm el[ektor] brand[enburski]
 6 [szt.] 1659 szelągi

Szwecja

Gustaw Adolf

- 20 [szt.] — szelągi elbląskie
 70 [szt.] — szelągi ryskie
 12 [szt.] 1656 szelągi ryskie¹⁵
 1 [szt.] 1630 grosz elbląski

¹² Zapewne omyłka.

¹³ Prawdopodobnie omyłka. Jerzy Wilhelm bił szelągi w latach 1624–1629.

¹⁴ Z 1627 r. pochodzi naśladownictwo mennicy w Królewcu — Bft 9298.

¹⁵ Prawdopodobnie omyłka.

1 [szt.] 1624 półtorak bity w Rydze
14 [szt.] 1630, 1631, 1632¹⁶, 1633 i 1635 półtoraków

Krystyna

270 [szt.] szelągów ryskich i elbląskich
1 [szt.] 1634 półtorak¹⁷
2 [szt.] nieokreślone

Austria

Ferdynand III

1 [szt.] 1628 [brak nominału]
1 [szt.] [brak danych]
6 [szt.] 1624, 1632, 1633, 1647 i 1649 [monety] srebrne
15 [szt.] 1624, 1650 [monety] srebrne

Leopold

2 mon. srebrne

1 grosz praski fałszywy ?

Karol II (1660–1685) król Szkocji i Anglii

2 [szt.] monety miedziane (*NEMO ME IMPVNE LACESSET*)¹⁸

Wykazano 761 monet.

Strona 2

W roku 1934 znaleziono na polu we wsi Grójec, pow. Opatów, w naczyniu glinianym, toczonym na kole, polerowanym wewnątrz żółto, a na zewnątrz czerwono, skarb monet miedzianych. Waga skarbu wynosiła dokładnie 250 g. Monet było ogółem 275 sztuk, czego na polskie bicie przypadło sztuk 149. Monet państw lennych znalazło się sztuk 6, szwedzkich było sztuk 117, innych państw 3. Obok naczynia leżał nożyk żelazny.

Zygmunt III Waza 1587–1632

2 [szt.] 1626 szelągi koronne	s.g. 2 — S — 6 ; s.o. tarcza pięciopolowa
3 [szt.] 1623 szelągi litewskie	s.g. Orzeł; s.o. Pogoń i h. Wadwicz
8 [szt.] 1624 jw.	s.g. S i data, s.o. tarcza dwupolowa i h. Wadwicz
1 [szt.] 1621 szeląg ryski	s.g. 2 — S — I; s.o. tarcza i w napisie [zn.] lizka (?)

Jan Kazimierz 1649–1668

20 [szt.] 1660 szelągi miedziane koronne, s.g. głowa i TLB; s.o. Orzeł i h. Ślepowron
26 [szt.] 1661 jw.
2 [szt.] 1663 jw.
1 [szt.] [?] szeląg litewski miedziany¹⁹, s.g. monogram, s.o. Pogoń i h. Gozdawa
1 [szt.] 1653 jw. i herb Ślepowron
18 [szt.] 1660 szeląg litewski miedziany, s.g. głowa i TLB, s.o. jw.
2 [szt.] 1660 (?) jw.
65 [szt.] 1661 jw.

¹⁶ Prawdopodobnie omyłka.

¹⁷ Moneta pośmiertna Gustawa II Adolfa.

¹⁸ Zapewne Szkocja, Karol I (1625–1649), turnery b.d.

¹⁹ Prawdopodobnie srebrny. Michał Tryzna h. Gozdawa bił szelągi w latach 1652–1654 i w 1661 r.

P[rusy] lenne

Jerzy Wilhelm brandenb[urski]

1 [szt.] 1633 szeląg miedziany s.g. monogram, s.o. Orzeł

Fryderyk Wilh[elm] brand[enburski]

5 [szt.] 1654 szeląg miedziany s.g. monogram, s.o. Orzeł

Krystyna 1632–1654

69 [szt.] 1640, 1649, 1651, 1657(?); szelągi ryskie, s.g. C, s.o. tarcza i data

Gustaw Adolf

10 [szt.] — szelągi ryskie, s.g. monogram; s.o. tarcza

34 [szt.] 1654, 1657 (?); jw.²⁰

Karol (?)

4 [szt.] 1635 szelągi elbląskie s.g. monogram CR, s.o. tarcza i data²¹

Prusy

1 [szt.] 1658 szeląg miedziany s.g. monogram F.W.C. data, s.o. napis i N.B.

Anglia

Karol II 1660–1685

1 [szt.] — szeląg miedziany, s.g. owoc i napis *NEMO ME IMPUNE LACESSET*, s.o. monogram²²

obok w ramce w poprzek strony zamieszczony dopisek:

W oko[icy] Ostrowia w 1934 rzekomo w skrzynce żelaznej kilka sztuk monet rzymsk[ich]. Jedna z nich jest denarem M[arka] Aureliusza z r. 164, WNA, XVI, 1934, 101–102²³.

Niektóre określenia monet są zbyt ogólne. Trudności w bardziej szczegółowej ich klasyfikacji mogły wynikać z przeprowadzonej tylko wstępnej selekcji, pośpiechu, a najpewniej ze złego stanu zachowania monet. Najwięcej wątpliwości budzi określenie monet szwedzkich, których bicie było bardzo niestaranne. W skarbie z Niemienic uwzględniono 761 monet w stosunku do wymienionej we wstępie ilości 774 sztuk. Brakuje 13 monet. Najpóźniej wybite według spisu są szelągi z 1659 r. Fryderyka Wilhelma (1640–1688), a wobec braku monet Jana III Sobieskiego (1676–1696) ukrycie skarbu możemy datować na lata siedemdziesiąte XVII w.

W skarbie z Grójca najpóźniej wybite są szelągi Fryderyka Wilhelma z 1658 r. Datowanie ostatnich monet szwedzkich w tym znalezisku budzi pewne wątpliwości. Możemy przyjąć, że ukrycie tego depozytu nastąpiło również w latach siedemdziesiątych XVII w.

²⁰ Zapewne omyłka. Emisje Krystyny lub Karola Gustawa.

²¹ Zapewne emisje szwedzkie Krystyny.

²² Por. przyp. 18.

²³ L. Piotrowicz, *Drobne znaleziska monet rzymskich w Polsce*, WNA XVI, 1934, s. 101, poz. 16.

BARBARA PIETRON

ARCHIVAL INFORMATION ON THE TWO HOARDS FROM THE SIXTEENTH
AND SEVENTEENTH CENTURIES FROM THE ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODESHIP

(Summary)

In the Manuscript Section of the Lublin Catholic University Library, in the file after rev. Edmund Majkowski, there is a sheet with a list of coins of the Niemienice (commune Sadowie, powiat Opatów) and Grójec (commune Ćmielów, powiat Ostrowiec Świętokrzyski) hoards in the Świętokrzyskie Voivodeship. The Niemienice hoard, discovered in 1935 comprised 774 Polish, Lithuanian, Swedish and Brandenburg coins from the sixteenth and seventeenth centuries. The composition of the Grójec hoard, discovered in 1934, was similar; the contents amounted to 275 coins. Both the finds have been taken over by the Polish Heritage Association's Museum in Ostrowiec Świętokrzyski. Due to the decentralisation of the collections during World War 2 and later structural changes, only six coins from Niemienice returned to the Regional Museum established in 1984. Since documentation has also been lost, at present it is not possible to trace their ups and downs. Probably they have been mixed or dispersed. At present the list of coins from Majkowski's file is the only source of information on the foregoing hoards.